

УДК 339.18

Н. П. Резнік,
 д. е. н., професор, завідувач кафедри біржової діяльності і торгівлі,
 Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ЦІН НА ГОТІВКОВИХ РИНКАХ ЗЕРНА: ДОСВІД США

N. Reznik,
 Doctor of Economics, head of Department of exchange activities and trade,
 National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

THE FORMATION OF FARM PRICES FOR CASH GRAIN MARKETS: THE U.S. EXPERIENCE

У статті розглянуто досвід США у формуванні фермерських цін на готівкових ринках зерна. Здійснено аналіз різних методів встановлення цін на зерно, яке реалізується фермерами. Основну увагу приділено взаємодії ринкових суб'єктів, у результаті якої між ними у формі купівлі — продажу відбувається обмін фізичним товаром. У результаті було визначено, що система цін готівкового зернового ринку формується на основі цінових сигналів, які надходять від центральних ф'ючерсних ринків.

The article describes the U.S. experience in the formation of farm prices for cash grains. The analysis of the various methods of pricing grain, which is implemented by the farmers. The basis attention is given to the interaction of the market subjects, which between them in the form of a sale is an exchange of physical goods. As a result it was determined that the system of prices of cash grain market is formed on the basis of price signals, which come from the Central futures markets.

Ключові слова: ринок зерна, біржовий ринок, ринкові ціни, ф'ючерсна ціна, коливання цін.

Key words: grain market, stock market, market price, futures price, price fluctuations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблеми ринку на разі знаходяться у центрі уваги. Нині вже не достатньо обмежуватись загальною постановкою питання про ефективність ринкової економіки. Світова практика функціонування біржового ринку свідчить, що біржовий ринок США виступає одним з ведучих у розробці та

впровадженні нових біржових інструментів, за ступенем ліквідності, обсягами торгів та залученням світового інвестиційного капіталу. Доволі широке та розпливчате поняття "ринок" потребує конкретизації. Тому важливо розуміти, в які реальні господарські форми та зв'язки втілюється ринок, як відбувається взаємодія та координація ринкових

агентів, як відбувається встановлення ринкових цін.

**АНАЛІЗ
ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ**

Наукова і прикладна проблематика підвищення конкурентоспроможності продукції, формування і розвитку ринку та вивчення ефективності його функціонування постійно знаходилась у полі зору зарубіжних і вітчизняних науковців. Важливу роль у формуванні теоретичних концепцій дослідження ринку відіграють наукові праці класиків світової економічної думки А. Сміта, Д. Рікардо, Дж.С. Мілля, А. Пігу, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, В. Нордгауза, Г. Армстронга, Ф. Котлера.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз досвіду США у формуванні фермерських цін на готівкових ринках зерна як прикладу для вирішення проблеми ціноутворення на вітчизняному товарному ринку зерна.

**ВИКЛАД
ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛ**

Сутністю готівкового ринку є будь-яка взаємодія ринкових суб'єктів, у результаті якої між ними у формі купівлі-продажу відбувається обмін фізичним товаром. Визначена сфера, де в будь-якій формі має місце здійснення готівкових угод. Так, в якості готівкового ринку може прийматися сукупність угод, укладених фермерами з зерновим елеватором, харчовою або комбікормовою фірмою, зерновим дилером.

Американські дослідники виділяють два основних види цін готівкового зернового ринку: ціна покупця або договірна ціна [1].

Ціна покупця, як бачимо з її назви, признається покупцем зерна. В цьому випадку фермер виступає у ролі "приймача" ціни і його справа тільки прийняти або не прийняти його. За такими цінами, як правило, реалізується зерно, яке поставляється на ринок без попереднього договору між продавцем і покупцем. Наприклад, фермер, який прийняв рішення у визначений день продати власну продукцію, може постачати її на місцевий елеватор та реалізувати за оголошеною там у визначений день ціні.

Виникає питання, з чого виходять покупці при призначеній ціні. Найбільш поширеним методом для встановлення ціни покупця на зерновому ринку є так званий базисний метод,

який дуже чітко показує роль біржових цін у формуванні цін готівкового ринку та їх взаємозв'язок.

Базис — це різниця між ціною ф'ючерсного та ціною готівкового ринку. Як вже зазначалось, ціна готівкового ринку тісно взаємопов'язана з ціною ф'ючерсного. Це є проявом того, що різниця між ними — величина достатньо стійка. В значній мірі вона складається з транспортних витрат на перевезення товару від місцезнаходження готівкового ринку до місцезнаходження ф'ючерсного (транспортного диференціалу) [2]. Але різниця між ціною ф'ючерсного та ціною готівкового ринку обумовлена не тільки транспортними витратами. Зрозуміло, що на готівковому ринку можуть існувати власні специфічні умови, які відображаються на рівні місцевої ціни. Але при всій рухомості ф'ючерсних цін та цін готівкового ринку співвідношення між ними в цілому передбачене, та його сезонні зміни мають певні закономірності. Це дає змогу виявити у результаті тривалих спостережень історичне значення базису для кожного вказаного періоду часу (наприклад, для кожного місяця). Саме ці значення використовуються при базисному методі призначення ціни.

Базисний метод засновується у використанні ф'ючерсної біржової ціни та відповідних значень базису. Припустимо, відоме значення базису та відповідна ф'ючерсна ціна. Тоді ціна, яка признається покупцем для зазначеного дня, рівна ф'ючерсній ціні, зареєстрованої у зазначений день за відрахуванням базису. Як правило, ціна покупця оголошується у вигляді формули: "на сьогоднішній день ф'ючерсна ціна мінус (або плюс) базис". Наприклад, якщо на сьогоднішній день ф'ючерсна ціна на пшеницю рівносильна 180,50 дол./буш., базис — 4 пункта, то ціна покупця становитиме 180,46 дол./буш. Наступного дня ф'ючерсна ціна падає до 179,00 дол./буш., ціна покупця становить 178,96 дол./буш. Таким чином, базисний метод заснований на тому, що ціни по угодам готівкового ринку тісно прив'язані і прямують за біржовими цінами.

Другий вид ціни, поширений на готівковому зерновому ринку — це договірна ціна. Вона встановлюється у межах попередньої угоди, укладеної між виробниками і покупцями зерна. На відміну від ціни покупця, вона, по-перше, визначається при участі обох сторін — продавця і покупця і, по-друге, її абсолютна величина (або певні умови її призначення) фіксуєть-

Таблиця 1. Значення різних методів встановлення цін на зерно, яке реалізується фермерами (частка продукції, яка продається за цінам різного виду, %)

Різновид зерна, штат	Продукція, яка реалізується після збору			Продукція, яка реалізується протягом року		
	Ціна покупця	Договірна ціна		Ціна покупця	Договірна ціна	
		форвардна	відтермінований платіж		форвардна	відтермінований платіж
Пшениця озима Колорадо	68,1	7,8	24,1	75,3	13,3	11,5
Іллінойс	97,5	2,5	0	49,9	41,6	8,5
Кентуккі	63,1	30,2	6,7	71,0	24,3	4,7
Нью-Йорк	87,5	12,5	0	73,7	23,6	2,7
Пшениця ярова Міннесота	89,7	8,0	2,3	43,1	47,8	9,1
Північна Дакота	86,0	11,5	2,50	85,0	13,8	1,2
Південна Дакота	84,4	12,1	3,5	19,6	10,5	9,9
Кукуруза Іллінойс	46,6	52,2	1,2	38,8	53,4	7,8
Небраска	66,0	27,9	6,1	59,3	36,9	3,8
Вісконсін	70,1	29,9	0	47,5	42,9	9,6

Джерело: власні розрахунки автора.

ся заздалегідь, ще до фактичної поставки товару. При постійній зміні ринкової ситуації договір контрактації створює гарантії для обох сторін: гарантовану поставку товару для покупця та гарантований збут для продавця [3]. Крім того, контрактація дозволяє на основі взаємної домовленості сторін заздалегідь зафіксувати специфічні умови купівлі-продажу: якість товару, його кількість, режим поставок, тощо.

В якості контракторів на зерновому ринку можуть виступати найрізноманітніші ринкові суб'єкти. Дуже широко використовують контрактацію зернові елеватори, харчові і комбікормові фірми, на контрактній основі можуть також будувати свої взаємовідносини з фермерами зернові дилери.

На готівковому зерновому ринку використовуються два основних види контрактів: форвардний та контракт з відстроченим розрахунком. У цих контрактах застосовують різні методи встановлення ціни. У форвардному контракті при його укладанні обговорюється абсолютне значення ціни, і при постачанні товару, виходячи з цієї ціни проводиться розрахунок. Договір з відтермінованим розрахунком, який передбачає, що в момент поставки власність на нього переходить до покупця, однак розрахунок між сторонами не відбувається, а ціна визначається пізніше. Договір заздалегідь встановлює тільки граничний термін розрахунку між продавцем і покупцем та спосіб призначення ціни. У такому роді угодах можуть використовуватися такі способи. Перший — сторони домовляються, що розрахунок буде проводитися за ціною покупця (тобто за ціною, визначеною контрактором,

наприклад, зерновим елеватором у зазначений день), але при цьому день розрахунку (в межах терміну, встановленого контрактором), тобто вибір конкретної оголошеної ціни робить продавець. Другий варіант використовує вже розглянутий базисний метод. За основу розрахунку приймається ф'ючерсна ціна. Договір встановлює визначені параметри розрахунку: сторони домовляються про те, за який період часу у майбутньому будуть братися значення цієї ціни і про розрахунок значення базису.

Виходячи з вищевказаного, договірна ціна в будь-якому її вигляді, також як і ціна покупця, формується на основі біржових цін.

Дані, зазначені у таблиці 1, дозволяють оцінити ступінь використання кожного з розглянутих видів цін.

Найбільша частка продукції, яка реалізується одразу після збору урожаю, так і в наступному протягом всього року, продається за цінами покупця. В першому випадку за цінами покупця в різних регіонах країни реалізується від 63,1 % до 97,5 % озимої пшениці, від 84,4 % до 89,7 % — ярової, від 28,5 до 78,5 % — кукурудзи. У другому випадку — від 49,9 % до 100 % — озимої пшениці, від 43,1 % до 79,6 % — ярової та від 30,6 % до 100% — кукурудзи.

Другою за значенням є ціна форвардного контракту. Ступінь розповсюдження цього виду ціни значно менший, ніж ціна покупця, хоча в окремих регіонах країни форвардні контракти використовуються достатньо широко. Так, форвардні контракти по озимій пшениці активно використовують у Кентуккі, Іллінойсі, Айові, Огайо, Міннісоті.

Як правило, форвардна контракція більшою мірою розповсюджується на ту частину продукції, котру продають одразу після збору врожаю. Із продукції, що направлена на зберігання, за форвардною ціною упродовж року реалізується від 11 % до 42 % озимої пшениці, від 11 % до 48 % — ярової та від 23 % до 61 % кукурудзи.

Контракція з відтермінованим розрахунком у цілому розповсюджується у значно менше, ніж форвардна і ніж збут продукції за ціною покупця. У деяких з обстежених штатів вона взагалі не використовується. Проте в окремих регіонах відтерміновані ціни знайшли певне місце у цінній системі зернового ринку. Наприклад, у штаті Колорадо відтермінована ціна розповсюджена при реалізації озимої пшениці одразу після збиранні врожаю, а в штатах Індіана та Південна Дакота — при продажу цієї продукції упродовж року. У збуті кукурудзи відтермінована ціна використовується більш або менш широко в Канзасі і Мічигані (при здійсненні продажів і одразу після того, як буде зібраний урожай), в Індіані та Огайо (при здійсненні продажів упродовж року).

ВИСНОВКИ

Світовий досвід свідчить, що одним із найефективніших механізмів детінізації та демонополізації аграрного ринку, прозорого ринкового ціноутворення є використання біржових інструментів, що сприяють формуванню конкурентних справедливих цін, стримують їх надмірну волатильність, а отже, знижують цінні ризики. Біржовий ринок стає місцем їх "переробки": тут ціна встановлюється і переноситься із тих, хто не може нести цінні ризики на тих, хто може використати їх з метою отримання прибутку; нівелюється небезпека цінних коливань; забезпечується отримання очікуваних цін і торгівельних вигод. В арсеналі біржового ризик-менеджменту є широкий спектр інструментів, узятих на озброєння світовою практикою. Найціннішими є ті, що можна використати для хеджування — процесу усунення цінних ризиків шляхом різних стратегій їх прийняття, структурованням з метою визначення того, яку частину ризику можливо усунути самостійно, а яку варто передати іншим. Проте, щоб використання біржових інструментів управління цінними ризиками ефективно використовувалися вітчизняними суб'єктами гос-

подарювання, потрібно розробляти детальні механізми їх обігу, зокрема, ф'ючерсів та форвардів.

Розглянутий вище матеріал дозволяє зробити висновок про те, що у цілому система цін готівкового зернового ринку формується на основі цінних сигналів, що надходять від центральних ф'ючерсних ринків. Ціни готівкового ринку є не чим іншим як модифікованою з урахуванням місцевих умов ф'ючерсною ціною. Способи такої модифікації різноманітні та базується головним чином на багаторічних емпіричних спостереженнях за цінами і не в останню чергу — на суб'єктивних оцінках ринкової ситуації. Все це цілеспрямовано втілюється у домінуючому на зерновому ринку базисному методі визначення цін. Вочевидь, джерело проблем сільгоспвиробника — це ризики реалізації і ризики недоотримання доходів від коливання цін.

Література:

1. The Farmer's Grain Marketing Guide. Establish Price Objective Based Upon Cost of Production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/15814/1/er040001.pdf>
2. Кирилюк Е.Н. Биржевая торговля сельскохозяйственной продукцией в Украине: проблемы и перспективы / К.Н. Кирилюк // Бизнес. Образование. Право — Вестник Волгоградского Института Бизнеса. — 2013. — № 1 (22). — С. 27—31.
3. Яворська В.О. Тенденції розвитку вітчизняних біржових торгів товарними деривативами на сільгосппродукцію / В.О. Яворська // Моніторинг біржового ринку. — 2014. — № 1 (20). — С. 16—17.

References:

1. The Farmer's Grain Marketing Guide (2004), "Establish Price Objective Based Upon Cost of Production", available at: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/15814/1/er040001.pdf> (Accessed 4 May 2017).
2. Kiriljuk, E. N. (2013), "Exchange trade in agricultural products in Ukraine: problems and prospects", *Biznes. Obrazovanie. Pravo — Vestnik Volgogradskogo Instituta Biznesa*, vol. 1 (22), pp. 27—31.
3. Yavors'ka, V.O. (2014), "Trends in domestic exchange trading of commodity derivatives on agricultural products", *Monitorynh birzhovoho rynku*, vol. 1 (20), pp. 16—17.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2017 р.